

Сафуадан Плојовић,

докторант на Факултету за специјалну едукацију и рехабилитацију,
Универзитет у Београду

Андријана Максимовић,

докторант на Факултету политичких наука,
Универзитет у Београду

ЗЛОУПОТРЕБЕ ПСИХОАКТИВНИХ СУПСТАНЦИ У ПОПУЛАЦИЈИ УЧИНИЛАЦА КРИВИЧНИХ ДЕЛА*

САЖЕТАК: О већој учесталости злоупотребе психоактивних супстанци међу извршиоцима кривичних дела, а посебно међу осуђеним лицима на казну затвора сведоче званични подаци надлежних институција код нас и у свету. Према подацима Министарства правде Републике Србије, број регистрованих алкохоличара и наркомана међу осуђеним лицима континуирано расте из године у годину. Код нас преко 70% лица која се налазе на издржавању казне су зависници, а од тог процента 50% су наркомани. У европским затворима учешће лица који користе дрогу у укупној затворској популацији износи 20–70%, а у САД 70–80%.

Повезаност психоактивних супстанци и криминала није једноставно дефинисати због специфичног и сложеног интеракцијског деловања дроге као узрока криминалитета. Хронологија настајања криминалног понашања пружа користан оквир за организовање истраживања односа између употребе дрога и криминалног понашања.

Кључне речи: психоактивне супстанце, осуђена лица, преваленција, криминално понашање, кривична дела

* Рад примљен 6. 6. 2014. године.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Извештај о броју кривичних дела повезаних са злоупотребом психоактивних супстанци (поседовање, продаја итд.) разликује се од земље до земље. Будући да број кривичних дела везаних за злоупотребу психоактивних супстанци зависи, између осталог, и од казнене политике и политике сузбијања злоупотребе психоактивних супстанци дотичне земље, тешко је поредити извештаје из различитих земаља. Везе криминала и злоупотребе психоактивних супстанци и објашњења која се срећу у литератури су различита, а иду у правцу да криминал доводи до дрога, дроге доводе до криминала или да злоупотреба дрога и криминал имају заједничке узроке. У пракси, сваки модел важи понегде и може се применити на неке подгрупе становништва које користе дрогу и врше преступе или неке криминалне радње које су везане за дрогу. Важно је имати у виду да однос између дроге и криминала може бити веома динамичан и код исте особе може варирати током времена. Хронологија настајања криминалног понашања пружа користан оквир за организовање истраживања односа између употребе дрога и криминалног понашања. Посвећена је посебна пажња на однос између почетка узимања дроге и почетка криминалног понашања. Истраживања не подржавају хипотезу да злоупотреба психоактивних супстанци резултира криминалним понашањем. Зависници у почетку нису насилни и почињу са ситним крађама како би дошли до средстава за куповину дроге. Мала група преступника на почетку криминалне каријере почини тешка кривична дела што важи и за одрасле преступнике, а они који чине тежа кривична дела вероватно је да врше и друга лакша кривична. Истраживања о криминалном понашању показала су снажну повезаност старосног доба и почетка криминалних активности, стопе извршења и врсте кривичних дела, млађи преступници више користе психоактивне супстанце него старији.

ПРЕВАЛЕНЦИЈА ЗЛОУПОТРЕБЕ ПСИХОАКТИВНИХ СУПСТАНЦИ

У раздобљу од 1997. до 2002. године, примећен је знатан пораст кривичних дела везаних за злоупотребу психоактивних супстанци, нарочито у Чешкој, Естонији, Литванији, Мађарској, Пољској, Словенији и Норвешкој. У већини земаља Европске уније, највећи број кривичних дела везаних за злоупотребу опојних дрога односи се на поседовање и конзумирање, а тај број варира од 52 % у Финској до чак 90 % у Аустрији.¹

¹ European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA), (2002). *State of the drug problem in the Europe: Annual report*. Lisbon.

У Италији и Шпанији 90 % случајева кривичних дела је везано за дроге и има везе с препродајом и кријумчарењем што је логично, јер у овим земљама поседовање и употреба нису регулисани као кривично дело. У Луксембургу, Португалу и Норвешкој већина дела везана је за поседовање и препродају дроге. Евидентан је значајан пораст броја кривичних дела везаних за употребу, поседовање и препродају психоактивних супстанци у свим земљама осим у Португалији. Према подацима којима располаже амерички Федерални истражни биро током 2006. године ухапшено је 739 хиљада особа због употребе марихуане, а 91 хиљада је оптужена за криминално деловање повезано с марихуаном.²

Повећањем броја кривичних дела везаних за психоактивне супстанце, повећава се и број зависника у затворима. Према подацима European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2004), проценат зависника у европским затворима се креће од 22 % до 86 %. У САД је у раздобљу од 1984. до 1999. године забележен пораст зависника у затворима, који износи 3 % годишње.³ Извештај из 2002. године наводи да је те године у америчким затворима било смештено 440.670 затвореника, од тога 112.447 зависника, 48.823 због поседовања недопуштене количине дроге, а 56.574 због поседовања и препродаје.⁴

Амерички Bureau of Justice Statistics (2006), наводи да је 1997. године 70 % осуђеника у државним затворима и 57 % у савезним затворима пре затварања користило дрогу и акохол. У истраживањима спроведеним 2002. године у америчким затворима нађено је да 52 % жена и 44 % мушкараца задовољавају критеријуме да су зависници од дрога и алкохола. У тестирању малолетних притвореника 2000. године утврђено је да је 56 % дечака и 40 % девојчица било позитивно на дрогу у време хапшења, а у 2006. години 60 % дечака и 50 % девојчица, што значи да расте број малолетника који су имали проблема са законом, а позитивни су на дроге.

Подаци из других земаља, такође откривају велики број зависника међу преступницима. У Енглеској и Велсу, 63 % мушких затвореника који су осуђени су алкохоличари, а 43 % су зависници од дроге. У Аустралијским затворима између 50 % и 80 % осуђеника који се налазе на издржавању казне су зависници од психоактивних супстанци. Слична је ситуација и у региону. У Хрватској, број осуђених лица зависника од психоактивних супстанци упућених на извршавање казне затвора 2002. године је износио

² Bureau of Justice Statistics, (2006). *National Prisoner Statistics (NPS)*.

³ Scalia, J. (1999). *Federal drug offenders, 1999 with trends 1984–1999. Special Report*. Washington, DC: US Department of Justice, Bureau of Justice Statistics.

⁴ Karberg, J., James, D. (2005). *Substance dependence, abuse and treatment of jail inmates in 2002. Special report*. Washington: Bureau of Justice Statistics.

349, 2003. године 341, 2004. године 566, 2005. године 743 или 31 % од укупног броја осуђених лица, а 2006. године 1.049 или 41 % од укупног броја.⁵

Према извештају Министарства правде Републике Србије, Управе за извршење заводских санкција за 2007. годину, број регистрованих алкохоличара међу лицима лишеним слободе износи 1.560, од тога су: притвореници 346, осуђеници 812, малолетници 5, прекршајно кажњени 397. Приметан је раст регистрованих алкохоличара међу лицима лишених слободе: 2005 – 697, 2006 – 1.145 и 2007 – 1.560. Број регистрованих наркомана међу лицима лишених слободе у 2007. години износио је 6.580, од тога: притвореници 3.208, осуђеници 3.019, малолетници 112, прекршајно кажњени 241. Из године у годину драстично расте број регистрованих наркомана међу лицима лишених слободе: 2005. године било их је 2.559, 2006. године 4.189, а 2007. године 6.580.⁶

НАУЧНА ОБЈАШЊЕЊА ВЕЗЕ КРИМИНАЛА И ЗЛОУПОТРЕБЕ ПСИХОАКТИВНИХ СУПСТАНЦИ

Повезаност психоактивних супстанци и криминала није једноставно дефинисати због специфичног и сложеног интеракцијског деловања дроге као узрока криминалитета у оквиру којег је обухваћена и криминализација дроге и дрога као једне од последица криминалних активности. Ове односе није могуће бројчано изразити нарочито у смислу раздвајања оних који су због дроге затворени и оних који су започели с узимање дрога у затвору, а тамо су поводом неког другог кривичног дела. Разлог томе је то што се ради о илегалној активности која је увек праћена јаком стигматизацијом због чега се зависност, колико год је то могуће, настоји сакрити. Сваки покушај да се наметне стандардна дефиниција о повезаности психоактивних супстанци и криминалног понашања немогућа је због специфичних карактеристика кривичних дела која су учињена због дроге или под утицајем дроге.

Заједнички приступ емпиријских студија је да се направи трипартитан модел за однос између дроге и криминала који је предложио Голдштајн. У овом моделу дроге доводе до насиља кроз интеграцију психофармаколошког, економског и системског модела. Иако не може да обухвати све могуће односе између дроге и криминала, овај приступ нам пружа користан концептуални оквир за анализу специфичности криминалитета

⁵ Министарство правосуђа Републике Хрватске, Управа за затворски сустав. (2007). *Годишњи извештај 2007*. Загреб: Министарство правосуђа Републике Хрватске.

⁶ Министарство правде РС, Управа за извршење затворских санкција. (2007). *Годишњи извештај 2007*. Београд: Министарство правде РС.

који је везан за психоактивне супстанце. Поред ових модела, из перспективе политике је корисно укључити и правни модел по којем кршење закона могу бити и дела која су у вези са дрогом као што су употреба, поседовање и производња.⁷

Психофармаколошки модел акутне или хроничне употребе психоактивних супстанци може да доведе до агресије и насиља. Ефекти укључују: узбуђење, раздражљивост, страх, параноју, драстичне промене расположења, когнитивне дисторзије оштећеног, што може довести до криминалног понашања. У ову категорију можемо укључити и злочине које је индуковала жртва сопственом употребом дроге, а остају непријављени као тамна бројка криминалитета. У психофармаколошке моделе злочина треба укључити злочине почињене и подстицане док је жртва била под утицајем алкохола или других психоактивних супстанци, као што су: сексуално злостављање, крађе и друга кривична дела. Већина постојећих истраживања подржава мишљење да постоји снажна повезаност између алкохолизма и индукованог криминала, посебно насиља. Далеко иза алкохола, стимуланси који доводе до насиља су хероин, кокаин и амфетамини, док опијати и канабис имају супротан ефекат, што значи да код неких особа могу допринети смањењу насилног понашања. Седативи имају тенденцију да смањују насилне импулсе и агресију. Међутим, раздражљивост може бити повезана са синдромом повлачења, као и што проблеми са менталним здрављем могу бити повезани са повећањем насиља. Многе незаконите супстанце фармаколошки утичу на специфичне механизме путем којих се поспешује насилно понашање, а неке делују и стимулативно. Неке психоактивне супстанце могу погоршати постојеће проблеме у понашању појединца, а за многе од њих се може рећи да имају универзална криминална својства и утичу на такво понашање.

ФЕНОМЕНОЛОГИЈА КРИМИНАЛНОГ ПОНАШАЊА ЗАВИСНИКА ОД ПСИХОАКТИВНИХ СУПСТАНАЦИ

Већина зависника у почетку није насилна и почиње са ситним крађама како би дошли до средстава за куповину дроге. Мала група преступника на почетку криминалне каријере почини тешка кривична дела. Чак и одрасли преступници, који су у затвору за насилне злочине као што су разбојништво, насилничко понашање, убиство или покушај убиства, у години пре затварања су учинили једно или два од ових дела. За оне који

⁷ Goldstein, P. J. (1985). *Drugs and violent behavior*. In N. A. Weiner, M. E. Wolfgang (Eds.), *Pathways to Criminal violence* (pp. 16–48).

чине насилне злочине вероватно је да врше и друга кривична дела као што су тешке крађе, фалсификовање, силовање, трафикинг итд.⁸

Истраживања пружају мало доказа који потврђују да ће већина преступника почети са криминалним активностима због новца, ради набавке дроге. Многи малолетни делинквенти су вршили разбојништва, тешке крађе, насилничко понашање и пре него што су били укључени криминалне активности везане за дрогу. Подаци су у складу са заједничким мишљењем да су ситне криминалне активности претходница за тешка кривична дела. Истраживања показују да ће млади који су склони делинквентном понашању почети да употребљавају законом забрањене психоактивне супстанце. Практично већина студија открива да више младих користи психоактивне супстанце него што испољава криминално понашање. Млади настављају са злоупотребом психоактивних супстанци у зрелом добу, али је вероватноћа да ће вршити кривична дела повезана са дрогом релативно мала.⁹ Више младих који су починили озбиљна кривична дела користи незаконите дроге, него што корисници незаконитих дрога чине тежа кривична дела.¹⁰

Спорадични корисници психоактивних супстанци могу вршити поједина кривична дела и самим тим утицати на њихову распрострањеност, али је мање вероватно да ће се укључити у тежа кривична дела. Млади који су спорадични корисници незаконитих дрога, нарочито марихуане, чине кривична дела као што су насилничко понашање и вожња под утицајем психоактивних супстанци, али не чине тежа кривична дела. Већина одраслих који користе спорадично халуциногене дроге, као што су седативи и кокаин, не чине кривична дела. Око 50 % делинквената почиње са делинквентним понашањем пре него што почне са злоупотребом дрога, а 50 % почиње са оваквим понашањем истовремено или после злоупотребе. Мања је вероватноћа да ће повремени продавци дроге бити укључени у теже облике криминалитета, али они који дрогу продају јавно у парковима, на улицама и другим јавним местима вероватно чине теже облике кривичних дела као што су насилничко понашање, разбојништво и тешка крађа.¹¹ На основу интервјуисања одраслих преступника, констатовано је да је много већи број учиниоца кривичних дела који не дистрибуирају дрогу у односу

⁸ Johnson et al., (1985), *Taking care of bussinces: The economics of crime by heroin abusers*. New York: Lexington Books.

⁹ Kandel, et al., (1986). *Risk factors for delinquency and illicit drug use from adolescence to young adulthood*. *Journal of Drug Issues*, 16 (1), 67–90.

¹⁰ Fagan, J., Weis, G. J., Cheng, Y. (1990). *Delinquency and substance use among inner city students*. *Journal of Drug Issues*, 20 (3), 351–402.

¹¹ Williams, T. M., Kornblum, W. (1985). *Growing up poor*. Lexington: Lexington Books.

на оне који су директни продавци и дистрибутери.¹² Док су многи дилери и сами корисници психоактивних супстанци, други су опрезни да не мешају задовољство и посао, док неки спорадично користе само своју робу. Поред тога, многи дилери и сами чине кривична дела као што су крађе, разбојништва и провале. Имајући у виду карактеристичну природу дистрибуције дрога, користи се насиље да би се пословало, заштитила роба, тржиште и везе. Урбани адолесценти који продају дрогу у великој су спреси са тежим облицима кривичних дела укључујући и оружане пљачке.¹³ Остала кривична дела и злочини који су почињени од стране наркодилера произлазе из њихове потребе за новцем који је намењен за куповину дроге и фокусирају се на прву доступну мету.¹⁴ Многе злочине су починили дилери тако што су пронашли рањиве жртве којима дају дрогу, а када они не могу то да плате, прибегавају претњама, уценама, телесним повредама и другим незаконитим средствима да би дошли до свога новца.¹⁵

Редовни корисници хероина могу да се уздржавају од криминалних радњи и наставе да га користе као део животних активности, иако он поспешује криминално понашање и уноси енергичност код корисника.¹⁶ Релативно мали део одраслих „енергичних” корисника воли да врши пљачке, јер овакве криминалне активности код њих поспешује узбудљивост. Мало се зна о оваквом начину живота и престанку криминалног понашања код оваквих преступника.

Последња истраживања указују на то да одрасли преступници често настављају да користе психоактивне супстанце и чине кривичне преступе услед одсуства ефикасног лечења и надзора.¹⁷ Постоје докази о високим стопама морталитета код ове популације и да је скоро половина њих умрла услед претеране употребе дрога.¹⁸ Ови докази су изведени на основу интервјуа 100 бивших зависника који одустајање од зависничког начина живота објашњавају личним негативним искуством, као што су телесне

¹² Chaiken, R. M. (1986). „Crime rates and substance abuse among types of offenders”. In B. D. Johnson, E. Wish (Ed.) *Crime rates among drug-abusing offenders. Final report to the National Institute of Justice*. New York: Narcotic and Drug Research, Inc.

¹³ Fagan, J., Weis, G. J., Cheng, Y. (1990). *Delinquency and substance use among inner city students*. *Journal of Drug Issues*, 20 (3), 351–402.

¹⁴ Williams, T. M., Kornblum, W. (1985). *Growing up poor*. Lexington: Lexington Books.

¹⁵ Hanson et al., (1985). *Life with Heroin: Voices from the Inner City*. Lexington: Lexington Books.

¹⁶ Hanson et al., *Ibid*.

¹⁷ Anglin, D., Piper, E. S., Speckart, G. (1987). *The effect of legal supervision on narcotic addiction and criminal behaviour*. Paper presented at the thirty-annual meeting of the American Society of Criminology. Canada, Montreal.

¹⁸ Joe, G. W., Simpson, D. D. (1987). „Mortality rates among opioid addicts in a longitudinal study”. *American Journal of Public Health*, 77 (3), 347–348.

претње од стране другог дистрибутера или формалних третмана којима су били подвргнути.¹⁹ Будућа истраживања треба да нам одговоре и укажу на узроке криминалног понашања и злоупотребе психоактивних супстанци.

КАРАКТЕРИСТИКЕ ПРЕСТУПНИКА ЗАВИСНИХ ОД ПСИХОАКТИВНИХ СУПСТАНЦИ

Када је рач о младима, у литератури се најчешће наводе следећи фактори криминалног понашања: незапосленост, сиромаштво породице, непохађање школе, криминално понашање чланова уже породице, слабије интелектуалне способности, неадекватно родитељско старање итд. Студија којом је обухваћено скоро дванаест хиљада делинквентних дечака у Филадельфији, Висконсину и Орегону сугерише се да малолетни учиниоци кривичних дела настављају да врше тежа кривична дела као одрасли, ако су као малолетници имали проблеме у школи (нередовно похађање или напуштање), ако долазе из сиромашних породица, у ужој породици имају неког са криминалним понашањем, имају низак коефицијент интелигенције и неадекватно родитељско старање.²⁰

Крађе, као и многи лакши облици криминалног понашања могу постати „нормалне“ активности за велики број дечака школског узраста који су препуштени улици, као и што су адолесценти у великим градовима који чешће имају прилику да учествују у трговини дрогама.²¹ Део уличне трговине дрогом често укључује чување мањих количина дроге намењене за личну употребу, пљачке и изнуде дроге и новца како код становништва тако и дистрибутера.²² Редовна употреба дрога, осим хероина и, евентуално, кокаина није везана за криминално понашање. Међу младима који користе остале психоактивне супстанце, а баве се разним облицима криминалитета, велики је број оних који до краја адолесценције престају са криминалним понашањем, али и даље настављају са узимањем дроге. Половина осуђених преступника рецидивиста не користе дрогу, што значи да

¹⁹ Biernacki, P. (1986). *Pathways from addiction: Recovery without treatment*. Philadelphia: Temple University Press.

²⁰ Blumstein, A., Farrington, P. D., Moitra, S. (1985). *Delinquency careers: Innocents, desisters and persisters*. In M. Torny, N. Morris (Ed.) *Crime and Justice: An Annual Review of Research*, vol. 6 (pp. 187–222). Chicago: University of Chicago Press.

²¹ Hunt, D. (1990). *Drugs and consensual crimes: Drug dealing and prostitution*. *Crime and Justice*, 13, 159–202.

²² Johnson et al., (1985). *Taking care of bussinces: The economics of crime by heroin abusers*. New York: Lexington Books.

спречавањем употребе психоактивних супстанци (осим хероина) не значи и да ће се смањити број преступника. Међутим, постоје и јаки докази да вишеструки преступници знатно чешће чине кривична дела када су под утицајем психоактивних супстанци, а нарочито хероина, него током периода када их не користе. Ови налази указују на то да треба уважити чињенице које врсте нелегалних дрога употребљавају учиниоци кривичних дела и сходно томе употребити ефикасне програме лечења зависника како би се у великој мери смањило број тежих облика кривичних дела почињих под утицајем психоактивних супстанци.

Из анализе извештаја три мушка затвора из 1970. године у САД утврђено је да криминалци високог ранга злоупотребљавају дрогу као део свакодневног живота, а самим тим и врше кривична дела под њеним утицајем, док је већина осталих случајева суочена са другим факторима који су проузроковали криминално понашање као што су незапосленост и лоши породични односи. Мушкарци и жене се разликује по врсти извршених кривичних дела и количине супстанци које употребљавају. Већи број мушкараца него жена употребљава дроге и чини насилна кривична дела, док је мање жена зависника и оне најчешће прибегавају проституцији.²³

Однос између високе фреквенције злоупотребе и високе фреквенције криминалитета је интензиван и дуготрајан. Образац криминалног понашања карактеристичан за високофреквентне зависнике који користе различите врсте психоактивних супстанци важи и за младе и одрасле, као и за расе и полове. Одрасли преступници, вишеструки учиниоци тешких кривичних дела који су као малолетници користили хероин и пре шеснаесте године старости учествовали су у разбојништвима и крађама. Ранији почетак коришћења хероина и кокаина даје и већу могућност да ови зависници постану озбиљни преступници као одрасли.²⁴ Веома је специфичан однос између продаваца дроге и криминалитета. У свим студијама које описују проблем односа између употребе дроге и криминалитета утврђена је знатно слабија повезаност криминалитета и употребе дроге у односу на продају дроге и других облика криминалитета.²⁵

²³ Johnson, B. A., Ruiz, P., Galanter, M. (2003). *Handbook of clinical alcoholism treatment*. Baltimore: Lippincott Williams & Wilkins.

²⁴ Collins, J. J., Bailey, L. S. (1987). *Early drug use and criminal careers*. Research Triangle Park: Research Triangle Institute.

²⁵ Chaiken, R. M. (1986). *Crime rates and substance abuse among types of offenders*. In B. D. Johnson, E. Wish (Ed.) *Crime rates among drug-abusing offenders. Final report to the National Institute of Justice*. New York: Narcotic and Drug Research, Inc.

ЗАКЉУЧАК

Злоупотреба психоактивних супстанци у популацији одраслих осуђених лица у нашим затворима је достигла алармантне размере. Преваленција злоупотребе психоактивних супстанци у затворској популацији значајно расте и увећава се за по 20 % годишње. Према подацима Управе за извршење заводских санкција, међу лицима лишеним слободе, зависника од психоактивних супстанци 2005. године било је 31 %, 2006. године 53 %, а 2007. године чак 73 %. Слична ситуација је и у целом региону. У Хрватској, број лица лишених слободе која су зависна од психоактивних супстанци 2005. године износио је 31 %, а 2006. године 41 % од укупне затворске популације. У европским затворима проценат осуђених лица који злоупотребљавају психоактивне супстанце креће се до 80 %, а слични подаци важе и за САД и Аустралију.

У савременој литератури постоје различити приступи у објашњавању повезаности криминала и злоупотребе психоактивних супстанци. Неки од теоријских модела су једнодимензионални – психофармаколошки, економски, системски и правни, а постоје и интегративни модели као што је тзв. трипартитни модел. За сваки од понуђених модела постоје јаки емпиријски докази, па је већина аутора склона да везу криминала и злоупотребе психоактивних супстанци означи као веома сложена, али и динамичну. Истраживања хронологије криминала и болести зависности не разјашњавају све аспекте ове везе. Наиме, у појединим случајевима, криминал доводи до зависности, у другим зависност води у криминал, а некада злоупотреба дрога и криминал имају заједничке узроке. Међутим, када се развије зависност у спрези са криминалом, ствара се зачарани круг из кога се тешко излази, јер се зависност и криминал међусобно подстичу.

Посебан значај има и рад на превенцији болести зависности. Због повезаности криминала и болести зависности, сва осуђена лица без обзира на историју злоупотребе психоактивних супстанци треба третирати као високоризичну популацију.

Резултати досадашњих истраживања указују на то да се преступници који злоупотребљавају психоактивне супстанце разликују по извесним карактеристикама и специфичним потребама за третманом. Због тога су у свету развијени разноврсни програми намењени њиховом третману, као што су: диверзиони програми, ванинституционални надзор, бут-камп програми, програми индивидуалног и групног саветовања, програми по моделу терапијске заједнице и други. У Србији је последњих година остварен велики напредак на овом пољу. Пре свега, усвојена је Стратегија за борбу против дрога у затворима и започета примена одговарајућих мера сузбијања снадбевања илегалним дрогама осуђених лица у затворима. У погледу

увођења нових програма третмана за осуђенике зависне од психоактивних супстанци напредак је знатно спорији. Према званичним подацима Управе за извршење кривичних санкција, за сада успешно функционише програм Одељење без дрога. Евидентна је потреба за даљим унапређивањем праксе поступања са овом популацијом у складу са позитивним искуствима до којих се дошло у развијеним земљама света. Превентивни програми који се примењују у свету најчешће су информативног карактера са циљем да се осуђеничка популација упозна са узроцима, развојним током и последицама болести зависности. Овакви програми нису захтевни, јер их могу реализовати стручњаци запослени у затворима.

ЛИТЕРАТУРА

- Anglin, D., Piper, E. S., Speckart, G. (1987). *The effect of legal supervision on narcotic addiction and criminal behaviour*. Paper presented at the thirty-annual meeting of the American Society of Criminology. Canada, Montreal.
- Biernacki, P. (1986). *Pathways from addiction: Recovery without treatment*. Philadelphia: Temple University Press.
- Blumstein, A., Farrington, P. D., Moitra, S. (1985). *Delinquency careers: Innocents, desisters and persisters*. In M. Torny, N. Morris (Ed.) *Crime and Justice: An Annual Review of Research*, vol. 6, Chicago: University of Chicago Press.
- Bureau of Justice Statistics, (2006). *National Prisoner Statistics (NPS)*.
- Collins, J. J., Bailey, L. S. (1987). *Early drug use and criminal careers*. Research Triangle Park: Research Triangle Institute.
- Chaiken, R. M. (1986). *Crime rates and substance abuse among types of offenders*. In B. D. Johnson, E. Wish (Ed.) *Crime rates among drug-abusing offenders. Final report to the National Institute of Justice*. New York: Narcotic and Drug Research, Inc.
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA). (2002). *State of the drug problem in the Europe: Annual report*. Lisbon: EMCDDA.
- Goldstein, P. J. (1985). *Drugs and violent behavior*. In N. A. Weiner, M. E. Wolfgang (Eds.), *Pathways to Criminal violence*. Newbury Park, CA: Sage, 1989.
- Hanson, B., Beschner, G., Walters, M. J., Bovellev, E. (1985). *Life with Heroin: Voices from the Inner City*. Lexington: Lexington Books.
- Hunt, D. (1990). *Drugs and consensual crimes: Drug dealing and prostitution. Crime and Justice*.
- Fagan, J., Weis, G. J., Cheng, Y. (1990). *Delinquency and substance use among inner city students*. *Journal of Drug Issues*.
- Joe, G. W., Simpson, D. D. (1987). *Mortality rates among opioid addicts in a longitudinal study*. *American Journal of Public Health*.
- Johnson, B. D., Goldstein, P., Preble, E., Schmeidler, J., Lipton, D., Spunt, B., Miller, T. (1985). *Taking care of bussinces: The economics of crime by heroin abusers*. New York: Lexington Books.

- Johnson, B. A., Ruiz, P., Galanter, M. (2003). *Handbook of clinical alcoholism treatment*. Baltimore: Lippincott Williams & Wilkins.
- Kandel, D., Simcha-Fagan, O., Davies, M. (1986). *Risk factors for delinquency and illicit drug use from adolescence to young adulthood*. Journal of Drug Issues.
- Karberg, J., James, D. (2005). *Substance dependence, abuse and treatment of jail inmates in 2002. Special report*. Washington: Bureau of Justice Statistics.
- Министарство правде РС, Управа за извршење затворских санкција. (2007). *Годишњи извештај 2007*. Београд: Министарство правде РС.
- Министарство правосуђа Републике Хрватске, Управа за затворски сустав. (2007). *Годишњи извештај 2007*. Загреб: Министарство правосуђа Републике Хрватске.
- Scalia, J. (1999). *Federal drug offenders, 1999 with trends 1984–1999. Special Report*. Washington, DC: US Department of Justice, Bureau of Justice Statistics.
- Williams, T. M., Kornblum, W. (1985). *Growing up poor*. Lexington: Lexington Books.

SUBSTANCE ABUSE IN THE POPULATION OF OFFENDERS

Safuadan Plojovic

Ph.D. student at the Faculty of Special Education and Rehabilitation,
University of Belgrade

Andrijana Maksimovic

Ph.D. student the Faculty of Political Sciences, University of Belgrade

Summary

Official data of the relevant institutions in the country and the world has testified about a higher frequency of psychoactive substance abuse among offenders, particularly among the convicts to a prison sentence. According to the Ministry of Justice of the Republic of Serbia, the number of alcoholics and drug addicts among the prisoners has continued to grow from year to year. In this regard, a particularly vulnerable category is the category of persons sentenced to imprisonment. In our country, over 70% of those who are serving sentences are addicts, and of that percentage, 50% are drug addicts. In European prisons, proportion of individuals who use drugs in the total prison population is 20–70%, and in the USA it is 70–80%.

Correlation between psychoactive substance and crime is not easy to define because of the specific and complex interaction effect of drugs as a cause of crime. Chronology of the emergence of criminal behavior provides a useful framework for organizing research on the relationship between the drug use and criminal behavior.

Key words: psychoactive substances, prisoners, prevalence, criminal behavior, criminal acts